

І.М. Сопілко,
кандидат юридичних наук,
доцент
О. В. Пономаренко,
кандидат технічних наук,
доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У даній статті автори досліджують особливості надання правової охорони об'єктам авторського права у відповідності до норм чинного законодавства. В той же час, в процесі дослідження акцентується увага на недоліках чинного законодавства, та формуються основні напрямки вдосконалення чинного законодавства у відповідності до міжнародно-правових норм в контексті охорони об'єктів авторського права.

Ключові слова: авторське право, об'єкти авторського права, правова охорона, чинне законодавство, літературний твір, Інтернет сайт, комп'ютерна програма.

Сучасне зростання ролі і значення інтелектуальної власності в контексті суспільного прогресу сприяє зростанню уваги до змісту правової охорони зазначених об'єктів у відповідності до чинного законодавства. Зазначене законодавство України знаходиться в постійній динаміці, адже законодавець шукає шляхи і способи його приведення до світових стандартів, так як від належної, надійної та ефективної правової охорони інтелектуальної власності залежить рівень соціально-економічного розвитку України.

В рамках реформування законодавства про інтелектуальну власність особливої актуальності в Україні здобувають питання вдосконалення правового регулювання охорони авторського права як найбільш прибуткових напрямків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Крім того, проблема правового регулювання охорони та захисту права інтелектуальної власності, зокрема авторського права, пов'язана і зі зміщенням акцентів із промислової власності на авторське право, появою програмних засобів забезпечення прав, технічних засобів захисту, нових об'єктів інтелектуальної власності та їх розміщення в Інтернеті.

Крім того, особливо гостро стоїть проблема ефективності захисту об'єктів інтелектуальної власності, зокрема авторського права, певною мірою пов'язаних з цифровими технологіями. Літературні, аудіовізуальні, музичні, фотографічні твори, комп'ютерні програми та інші

об'єкти авторського права, відтворені у цифровій формі, все частіше стають об'єктами правопорушень. Україна щороку займає лідируючі місця серед усіх країн світу за обсягами комп'ютерного піратства, обходу технічних засобів захисту.

Питання правової охорони інтелектуальної власності досліджувалися в працях таких вчених як: Ч.Н. Азімова, Г.О. Андрушка, С.С. Алексеєва, О.В. Дзери, В.С. Дроб'язка, Р.В. Дроб'язка, Л.О. Глухівського, Е.П. Гаврилова, М.М. Богуславського, О.П. Сергеева, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, О.М. Пастухова, проте фрагментарність результатів вже існуючих наукових досліджень для заявленої теми, наявність багатьох випадків констатації теоретично-правових проблем та недосконалості законодавства за відсутності системних пропозицій їх вирішення, застарілість деяких наукових досліджень свідчить про потребу у докорінній зміні підходів до розуміння правової охорони авторських прав, що і зумовили необхідність подальших досліджень у зазначеній сфері.

Відповідно, предметом наукового дослідження буде проблематика охорони об'єктів авторського права в Україні.

Загалом, люди, які мають здатність до творчої діяльності, створюють різноманітні об'єкти інтелектуальної діяльності з метою забезпечити собі і своїм близьким гідний рівень добробуту. Так, письменник створює твір для того, щоб його

го продати і одержати за нього відповідну винагороду, композитор з подібною метою створює музичний твір, проте є випадки коли твори науки створюються далеко не з комерційною метою, що є свідченням що творчість не завжди в своїй основі має комерційний характер. Водночас, творчість, є одним із видів суспільно-корисної діяльності, у результаті якої з'являються цінні витвори, що приносять велику користь суспільству протягом багатьох років. Значну частину у загальному обсязі творчої діяльності, на думку Бондаренко С., – займає саме інтелектуальна діяльність, від рівня якої залежить добробут суспільства в цілому. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що саме ті напрями творчої діяльності, які охоплюються поняттям "інтелектуальна діяльність", набувають все більшої суспільної ваги, пріоритету і значення [3, с. 16].

Серед усіх об'єктів права інтелектуальної власності особливе місце займають об'єкти авторського права. Правове регулювання даної групи об'єктів здійснюється на підставі норм Конституції України, проте основу правового регулювання становить Цивільний кодекс України [1], міжнародно-правові акти, Закон України "Про авторське право та суміжні права" [2], а також інші нормативно-правові акти України.

Зазначимо, що не зважаючи на обширну нормативно-правову базу законодавства України, міжнародно-правових актів з авторського права, можна констатувати, що відсутнє чітке визначення об'єкта авторського права, хоча, у нормативно-правових актах і міститься перелік об'єктів і вимоги до їх охорони, проте однозначне формулювання не встановлено.

Так, на думку В.Л. Мусіяка: "об'єктом авторського права є продукт творчої діяльності автора, виражений у відомій конкретній формі". І далі вказує: "Сама ж форма завжди змістовна: саме зміст, як сукупність всіх елементів явища, виражає конкретний прояв його сутності" [4, с. 15].

Аналогічно визначає об'єкт авторського права і О.П. Орлюк та О.Д. Святоцький, а саме: об'єктом авторського права є матеріальне втілення, певна речова форма результату інтелектуальної, творчої праці, тобто об'єктивізація твору [5]. Основними об'єктами авторського права є літературні та художні твори. Щодо самого терміну

"твір", то, на думку Дзери О.В., він визначається як результат творчої праці автора, комплекс ідей, образів, поглядів тощо [6, с. 80-83]. Крім того, твір обов'язково має бути придатним для відтворення та сприймання його іншими особами. Водночас, чинне законодавство оперує терміном "літературні твори", який походить від латинського слова "літера", тобто, це твори, виражені літерою, письмово записані [1, с. 14]. Відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів термін "літературні та художні твори" охоплює всі твори у сфері літератури, науки і мистецтва, яким би способом і у якій би формі вони не були виражені. Це книги, брошури та інші письмові твори; лекції, звернення, проповіді та інші подібні твори; драматичні і музикально-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми; музикальні твори з текстом і без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; рисунки, малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки (п. 2 ст. 2 Бернської конвенції) [4, с. 130]. До письмових літературних творів належать такі традиційні твори, як романи, казки, вірші, статті, наукові праці тощо, а також нетрадиційні твори, твори більш практичного призначення: рекламні тексти, інструкції по експлуатації техніки, технічні завдання, положення про оплату праці, посібник користувача та інші твори, котрі за допомогою символів та знаків фіксуються на матеріальному носії інформації.

До усних належать такі твори, як лекції, промови, проповіді та інші усні твори. Особливістю усного літературного твору є той факт, що він не має такого матеріального об'єкту, як екземпляр твору.

Крім того, за видами творчості літературні твори, поділяються на такі види: твори наукової літератури, твори художньої літератури та твори мистецтва. До творів мистецтва можна віднести в основному твори образотворчого мистецтва, а саме картини, малюнки, твори живопису та інші твори.

До творів художньої літератури слід віднести

книги, журнали, брошури різноманітних жанрів [1, с. 14]. Для того, щоб твір набув правової охорони, він повинен відповідати визначеному в законодавстві колу ознак, і тільки за їх наявності і відповідності їм він може стати повноцінним об'єктом авторського права. Усі твори як оприлюднені, так і не оприлюднені, виражені у будь-якій об'єктивній формі, незалежно від призначення і обсягу твору, є об'єктами авторського права. Загалом, можна сформулювати чотири ознаки правової охорони творів, які є об'єктами авторського права:

– ознака творчого характеру твору означає, що твір може бути об'єктом правової охорони, якщо він є результатом інтелектуальної, творчої діяльності його автора;

– ознака об'єктивної форми вираження твору означає, що твір може бути об'єктом правової охорони, якщо він виражений в об'єктивній формі;

– ознака змісту твору означає, що твір будь-якого змісту може бути об'єктом правової охорони з деякими обмеженнями, що визначаються законодавством;

– ознака оприлюднення твору означає, що твір може бути об'єктом правової охорони незалежно від того, виведений він із приватної сфери чи ні [7, с. 102].

Аналізуючи судову практику, можемо відмітити, що визначаючи наявність або відсутність творчого характеру переробки, невідворотним є проведення експертизи, що, безумовно, неабияк ускладнює судочинство, суттєво підвищує витрати сторін і спричинює затягнуту в часі судову тяганину. Як справедливо зазначав В.Г. Ротань, "поширювальне і обмежувальне тлумачення актів цивільного законодавства в національній правовій системі є неприпустимим, оскільки воно не передбачене Конституцією і законами України. Суд має тлумачити і застосовувати акти цивільного законодавства буквально" [8, с. 13]. Тому всі норми права, в тому числі й дефінітивні, які визначають авторські правомочності, підлягають застосуванню лише в межах, що чітко визначені законами.

Національне законодавство України у сфері авторського права і суміжних прав застосовує ще й ознаку завершеності твору. Твір є об'єктом правової охорони незалежно від того, завершений він чи не завершений. При цьому незавершений твір підлягає правовій охороні у такому

ж обсязі, як і завершений твір. Як зазначав О.А. Підопригора, виникнення похідного твору нерозривно пов'язане з наявністю двох ознак – творчого характеру твору й об'єктивної форми його вираження [8, с. 154].

Незважаючи на простоту й очевидність сформульованих ознак правової охорони творів науки, літератури і мистецтва, вважаємо за доцільне провести їх короткий аналіз. По-перше, правова охорона поширюється на твори, створені інтелектуальною, творчою діяльністю одного чи декількох авторів. Поняття творчості не визначається в законодавстві, оскільки творчість – це загальнолюдська категорія. Творчий характер твору характеризується його оригінальністю чи новизною, при цьому новизна й оригінальність можуть виявлятися як у змісті твору, так і в його формі [4, с. 171]. Підопригора О.О., наприклад, трактує "творчість" як цілеспрямовану пошукову діяльність людини, результатом якої є щось якісно нове, яке вирізняється неповторністю, оригінальністю і суспільно-історичною унікальністю [8, с. 230].

По-друге, для того, щоб творчий результат праці автора набув правової охорони, він має бути виражений в об'єктивній формі. Ця вимога закріплена у ст. 2 Закону України "Про авторське право і суміжні права" [2]. Отже, правова охорона може бути забезпечена, якщо твір виражений у будь-якій матеріальній формі, що допускає його використання. Наприклад, твір літератури, як правило, записується на паперовому носії за допомогою тієї чи іншої системи. Письма рукописним, машинописним чи комп'ютерним способом. Музичний твір може бути записаний на паперовому носії за допомогою нотного запису, а виконання такого твору – на магнітному чи оптичному носії з використанням аналогового чи цифрового запису. Скульптурний твір створюється із самого матеріального носія.

Водночас слід звернути особливу увагу, що ст. 433 Цивільного кодексу України [1] та ст. 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права" [2] встановлює обмеження сфери дії авторського права: авторське право не поширюється на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі.

По-третє, незалежність правової охорони від жанру, обсягу, мсти і призначення твору означає, що правова охорона не залежить від змісту твору. Отже, ніхто не має права вимагати, щоб твір

був заборонений, вилучений, знищений, навіть якщо його зміст суперечить інтересам таких осіб.

По-четверте, оприлюднення твору – це будь-яка дія, за допомогою якої твір стає доступним для загального ознайомлення. Основними формами оприлюднення твору є опублікування, публічне виконання, публічний показ, повідомлення для загального ознайомлення за допомогою радіомовлення чи телебачення, мережі Інтернет чи іншим способом. Однак жодна із цих дій не є необхідною для того, щоб правова охорона поширювалася на твір [4, с. 230].

Цікавим є те, що авторське право на твір (як матеріальний об'єкт авторського права) не завжди збігається з правом власності на матеріальний носій, в який втілено твір, наприклад, літературний твір, зміст якого втілено в книгу. Так, на матеріальний носій, в який втілено твір, може існувати окремо право власності, право користування (оренди) тощо, але не авторське право. Однак, продаж своєї книги, картини, скульптури не позбавляє автора його авторського права на них [8, с. 233]. Підкреслимо, що набуття авторського права на твір і його здійснення не пов'язане з виконанням будь-яких формальностей.

Будь-яке законодавство виокремлює деякі категорії об'єктів, що не визнаються об'єктами авторського права, тому не підлягають правовій охороні. Зазвичай, законодавством про авторське право (ст. 434 Цивільного кодексу України, ст. 10 Закону України "Про авторське право і суміжні права") дві категорії об'єктів визнаються такими, що не підлягають правовій охороні. По-перше, це особлива категорія творів, яким за законом не надається правова охорона. По-друге, це особлива категорія реально існуючих об'єктів, що виражаються, відображаються, втілюються у творах. Так, правова охорона не поширюється переважно на такі види об'єктів:

- офіційні документи (закони, судові рішення, інші тексти законодавчого, адміністративного і судового характеру), а також їх офіційні переклади;

- державні символи і знаки (прапор, герб, гімн, ордени, грошові й інші знаки);

- повідомлення про новини дня або інші факти, що мають характер звичайної прес-інформації, навіть якщо вони виражені, відображені, пояснені чи втілені у творі [2].

Варто зазначити, що перелік творів, які належать до об'єктів авторського права, наведений у ст. 433 Цивільного кодексу України [1] та ст. 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права" [2]. Проте, необхідно зазначити, що дані переліки об'єктів авторського права у зазначених нормативно-правових актах за деякими пунктами не збігаються, що свідчить про те, що чинні норми Цивільного кодексу України та Закону України "Про авторське право і суміжні права" не містять вичерпного переліку об'єктів авторського права. Тому законодавцем допускається можливість визнання об'єктом авторського права таких результатів творчої діяльності, які в законодавстві не згадуються. Тому, віднесення зазначених об'єктів до таких, що не охороняються авторським правом, належить до дискусійних питань теорії авторського права. Проблема полягає в тому, що на думку деяких науковців, повне виведення з-під правової охорони як об'єктів авторського права перерахованих об'єктів не є раціональним, бо багато таких об'єктів мають своїх авторів, імена яких відомі, за винятком об'єктів народної творчості. Адже всі офіційні документи, державні символи і знаки, теорії, формули, методи розробляються конкретними особами [7, с. 102] і на них цілком можна поширити принципи охорони творів, створених на замовлення або у зв'язку з виконанням трудових обов'язків [4, с. 301].

Комп'ютерна програма, яка ще декілька десятків років тому лише визнавалася новим об'єктом авторсько-правового законодавства у багатьох країнах світу, наразі може поступитись місцем найновішому об'єктові авторського права – Інтернет-сайту. Дедалі впевненіше в наукових колах звучать думки, за якими Інтернет-сайт слід також визнати об'єктом авторського права, наряду з літературними, музичними, іншими творами, а особу що його створила – визнати автором.

У більшості випадків Інтернет сайт створюється на замовлення особами, що мають певні професійні навички у веб-дизайні та комп'ютерному програмуванні. Відтак, Інтернет сайт приречений стати об'єктом авторського права, що, як правило, буде визнаватись або службовим твором (якщо особа, що створила сайт, здійснювала такі дії на підставі трудового договору) або об'єктом авторського права, створеним на замовлення (якщо сайт було створено

на підставі договору про виконання робіт (надання послуг).

Тим не менш, зважаючи на загальнодоступність доменних імен, розмаїття загальнодоступних посібників з веб-будівництва та веб-дизайну, не виключається можливість будь-якої особи самостійно створювати невеликі Інтернет-сайти для власних особистих, бізнесових чи будь-яких інших потреб. Оригінальність виконання інтернет-сайтів в будь-якому випадку підштовхуватиме законодавця до закріплення можливості створювача сайту мати правовий статус автора з усіма юридичними наслідками, що впливають з такого статусу.

Література

1. Цивільний кодекс України від 19.01.2013 № 435-IV // Відомості Верховної Ради, – 2003. – № 40-44. – С. 356
2. Про авторське право та суміжні права. Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України, – 1994. – № 13. – С. 64
3. Бондаренко С. Правомірне використання об'єктів авторського права / С. Бондаренко, Ю. Коротаєва // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 11. – С. 16.
4. Мусяка В. Л. Признаки об'єктів автор-

ських правоотношений / В. Л. Мусяка. – Харьков, 1988. – 356 с.

5. Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. – 696 с.

6. Цивільне право України / Підручник у 2-х. Кн.: 1. За ред. проф. Дзери О.В., проф. Кузнецової Н.С. – К., Юрінком Інтер. – 2002. – С. 80-83.

7. Сударков С. А. Основы авторского права / С. А. Судариков. – Минск: Амалфса, 2000. – С. 102-103.

8. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О. А. Підпригора, О. Д. Святоцький, О. М. Мельник. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2002. – 624 с.

9. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / під ред. Яреми А. Г., Ротаня В. Г. – К.: Реферат, 2005. – 336 с.

10. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: Підруч. для студ. неюрид. вузів / За заг. ред. О.А. Підпригори, О.Д. Святоцького. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – С. 28.

И.Н. Сопилко, А.В. Пономаренко

Особенности охраны объектов авторского права по законодательству Украины.

В данной статье авторы исследуют особенности предоставления правовой охраны объектам авторского права в соответствии с нормами действующего законодательства. В то же время, в процессе исследования акцентируется внимание на недостатках действующего законодательства, и формируются основные направления совершенствования действующего законодательства в соответствии с международно-правовых норм в контексте охраны объектов авторского права.

I.M. Sopilko, O.V. Ponomarenko

Features of legal protection of objects of copyright according to legislation of Ukraine.

In this article, the authors examines features of providing the legal protection of copyright in accordance with existing legislation. At the same time, in the process of research focus attention on a faults of current legislation, and form the main directions of improvement of legislation in accordance with the international legal standards in the field of copyright protection.